

УДК 349.22

V. Shvets

THE CONCEPT AND FEATURES OF THE LEGAL MECHANISM FOR ENSURING THE STABILITY OF LABOR LEGAL RELATIONS

В. О. Швець

кандидит юридичних наук, суддя

Вищий господарський суду

м. Київ

ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Актуальність теми. Український вибір курсу на євроінтеграцію поставив перед нашою державою низку важливих стратегічних завдань стосовно реалізації гуманістичних основ соціально-економічної політики, котрі сукупно відповідають принципам державної політики провідних країн світової спільноти. У цьому контексті українські учені О.В. Тищенко, С. М. Черноус і Д. І. Сіроха зауважують, що основою соціального прогресу в усіх сферах людського життя повинно слугувати створення умов для високого рівня життя, реалізація ефективних стратегій щодо зменшення бідності. При цьому, на думку науковців, «історичний досвід демонструє, що проблема бідності загострюється в тих державах, які перебувають на перехідному етапі формування соціальної та економічної політики». Саме у цей період акцентується особлива увага суспільства на перспективах впровадження у практичну дійсність соціальної справедливості в контексті розподілу благ (distribution of the benefits) [1, с. 143]. Зазначене безпосереднім чином стосується нашої держави, яка з моменту проголошення незалежності пішла шляхом системної демократизації суспільства, влади, а також суспільних відносин, зокрема трудових відносин, обравши, як зазначає провідна українська учена Т.В. Колеснік, шлях розвитку, керуючись загальнолюдськими та європейськими цінностями-орієнтирами. Як наслідок, в Україні відбулось реформування законодавства, а також зміна концептуального підходу до розуміння прав людини й їх забезпечення. У цьому контексті «значний вплив на трудові правовідносини здійснив перехід нашої держави від командно-планової економіки як продукту комуністичної ідеології до ринкової економіки й відносин як продукту демократичного режиму» [2, с. 82]. Вказане має особливе значення з огляду на те, що в практичній дійсності спостерігається «безпосередній зв'язок» т. зв. «світу праці» з ринком, а також «їх взаємний вплив» [3, с. 183].

В окресленому сенсі актуалізується питання належного забезпечення стабільності трудових правовідносин, що є засадою, яка збалансо-

вує свободу праці працівника та господарську свободу роботодавця, зумовлює подальший цивілізаційний розвиток трудового права, а також ринку праці. Таким чином об'єктивація принципу забезпечення гармонійної стабільності трудових правовідносин наразі є важливим орієнтиром реформування вітчизняного законодавства про працю та подальшого розвитку наукової думки про трудові правові відносини. Поряд із тим, слід зазначити, що по сьогоднішній день серед українських та зарубіжних юристів-трудоваків не було сформульовано чіткого розуміння сутності такого юридичного конструкту, як правовий механізм забезпечення стабільності трудових правовідносин, що передусім пов'язано із тим, що забезпечення стабільності вказаних відносин взагалі ще є малодослідженим питанням.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання.

Окресленню сутності правових механізмів у трудовому праві та в інших галузях права вже приділялась увага вітчизняних науковців, зокрема, В. С. Венедиктовим, С. І. Ілларіоною, М. І. Іншином, О. В. Карпушовою, Т. В. Колеснік, М. В. Панченком, С. В. Поповим, С. М. Прилипко, О. Г. Середою, Д. А. Чижовим, Ю. М. Щотовою, О. А. Яковлевим та іншими українськими правниками. Наукові напрацювання цих та інших учених становитиме доктринальний фундамент для формування наукової думки щодо юридичної сутності правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин.

Отже, метою цієї наукової статті є з'ясування комплексної юридичної сутності правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин в Україні. Досягнення поставленої мети забезпечуватиметься виконанням наступних завдань:

1) на основі підходів учених до розуміння понять «правовий механізм», «правове забезпечення» сформулювати узагальнене розуміння поняття «правовий механізм забезпечення стабільності трудових правовідносин»;

2) виокремити та систематизувати основні специфічні характеристики досліджуваного правового механізму;

3) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи різні підходи учених до розуміння поняття «правового механізму» (залежно від сфер і контекстів об'єктивації цього конструкту) [див., напр.: 4, с. 44; 5, с. 41; 6, с. 130; 7, с. 89, 90], можемо дійти висновку, що в загальному сенсі усі вчені погоджуються з тим, що цим механізмом є певна система взаємоузгоджених елементів, підпорядкованих конкретній меті створення та функціонування відповідного правового механізму. Отже, правовий механізм забезпечення у широкому контексті є системою, взаємоузгоджених елементів, що у своєму функціональному вияві спрямовані на забезпечення певного стану у взаємовідносинах певних суб'єктів права, що узгоджені правом працівника і роботодавця на стабільні трудові правовідносини.

Аналізуючи підходи учених до розуміння поняття «правове забезпечення» [див., напр.: 8, с. 433; 9, с. 100, 136; 10, с. 392; 11, с. 67], можемо помітити, що учені зводять розуміння «правового забезпечення» переважно до нормативно-правової площини уможливлення нор-

мативного здійснення (перебігу) процесів та правовідносин, які мають правове значення. Разом із тим, трудове забезпечення можемо визначити, як урегульоване законодавством про працю безперервно здійснюване зобов'язаним суб'єктом за допомогою спеціального механізму упорядкування комплексу правових відносин у сфері праці (та сукупності відносин у суміжних сферах, коли вони безпосередньо стосуються належного перебігу відносин у сфері праці), їх достатнє нормативне закріплення (на рівні законів, підзаконних актів, договорів, контрактів і угод), охорона (та захист сторін правовідносин), реалізація та оптимальний розвиток.

Аналізуючи різні підходи до розуміння поняття «правовий механізм», «правове забезпечення», враховуючи сформульоване нами визначення поняття «трудоправове забезпечення», слід погодитись із тим, що поняття «правовий механізм забезпечення» в жодній мірі не слід ототожнювати з поняттям «правове забезпечення». Цей висновок науковець вибудовує на тому факті, що «правове забезпечення» у цілому можна розглядати у наступних аспектах: 1) «динамічний аспект прояву» – як «забезпечувальний процес (або діяльність)»; 2) «статичний контекст прояву» – як «результат забезпечувального процесу (діяльності)». Поряд із тим, «правовий механізм забезпечення характеризує собою організацію, структуру забезпечувального процесу (або діяльності) і відповідний порядок його руху в об'єктивній дійсності» [12, с. 62].

У свою чергу українська вчена О. Г. Середя, досліджуючи механізм забезпечення прав у царині трудових відносин, пропонує розуміти його в якості «цілісної системи правових форм, заходів і засобів, взаємодія яких спрямована на реалізацію цих прав і свобод працівниками, убезпечення від посягань на ці цінності, на попередження їх порушень і на поновлення порушених прав» [13, с. 13]. Поряд із тим, юрист-трудовак О. В. Карпушова, аналізуючи поняття «забезпечення прав і свобод», доходить висновку, що найбільш обґрунтованою є включення до цього правового механізму забезпечення саме механізму реалізації, котрий «спрямований на попередження порушень прав і свобод, що задекларовано шляхом вжиття профілактичних заходів, а також механізму захисту, спрямованого перш за все на відновлення порушених прав та свобод, реалізацію відповідних гарантій захисту» [14, с. 43].

Отже, правовим механізмом забезпечення стабільності трудових правовідносин доцільно розуміти системою урегульованих чинним законодавством взаємоузгоджених (збалансованих) основних (трудоправових) і допоміжних елементів (щонайперше, способів, засобів забезпечення), що у своєму функціональному вияві інтегровані та організовані, будучи спрямованими на законне, послідовне, науково обґрунтоване й ефективне забезпечення належного стану перебігу трудових правовідносин, що узгоджені правом працівника та роботодавця на стабільні трудові правовідносини.

З'ясувавши визначення поняття «правовий механізм забезпечення стабільності трудових правовідносин», можемо також й окреслити перелік особливих рис цього правового механізму. Відтак, приймаючи до уваги актуальні підходи українських науковців [12, с. 62–66; 14, с. 45;

15, с. 178] до розуміння переліку ознак правового механізму, можемо дійти висновку, що характерними рисами досліджуваного механізму слід віднести такі його ознаки:

1. Цей механізм є частиною приватноправового режиму, а саме особливого правового режиму трудового права – правового режиму трудових правовідносин. При цьому слід мати на увазі, що правовий режим трудових правовідносин – це складова трудоправового режиму, що спрямована на упорядкування відповідних правових відносин та є порядком правового регулювання цих правовідносин, охоплюючи, серед іншого, правовий механізм правового забезпечення стабільності трудових правовідносин.

2. Цей механізм є правовим за своєю сутнісною природою. Відповідна сутність досліджуваного механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин виявляється у тому, що цим механізмом є: 1) особлива, юридично значима, конкретно-історична нормативна форма поведінки, взаємовідносин і діяльності у сфері праці (відображає об'єктивну, тобто предметну та діяльнісну форму вияву природи механізму); 2) спеціальна ідеальна модель упорядкування юридично значимих відносин у сфері праці, що у тій чи іншій мірі впливають на стан перебігу трудових правовідносин, не допускаючи неправомірного обтяження волі працівника і роботодавця, а також незашкодження законним інтересам суспільства, держави, третіх осіб (відображає суб'єктивну, тобто соціально-психологічну та правову світоглядну форму вияву досліджуваного феномена).

3. Цей правовий механізм підпорядкований особливій меті, завданням і принципам побудови та функціонування. Розглядаючи характерні риси відповідного правового механізму не можна ігнорувати того, що цей механізм є особливим явищем, а відтак – має свою індивідуальну феноменологічну сутність. Мета правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин виявляється у впливі повноважних суб'єктів (зобов'язаних забезпечувати трудові права й законні інтереси суб'єктів трудового права) на учасників трудових правовідносин, що спрямований на створення усіх необхідних умов, які забезпечуватиме сталість перебігу правовідносин, що виникли в практичній дійсності, а також не порушувати принципу свободи праці працівника та відносної свободи реалізації господарської влади роботодавця. Завданнями сучасного правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин є: 1) утілення в життя основних цінностей трудового права України; 2) узгодження (збалансування) інтересів працівника та роботодавця у питаннях, що стосуються перебігу трудових правовідносин, які існують між ними; 3) узгодження (збалансування) приватних і публічних інтересів у сфері праці; 4) недопущення неправомірного припинення трудових правовідносин й захист порушеного права працівника на працю у разі неправомірного припинення трудових правовідносин за його участю. При цьому принципами сучасного правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин складають собою систему таких груп засадничих ідей: 1) загальноправові принципи (принципи верховенства права, справедливості, законності, гуманізму, пропорційності, рівності); 2) галузеві трудоправові принципи (принципи свободи праці, гідної праці та пріоритету людини у виробничих відносинах, гарантованого

захисту права працівника на працю та права роботодавця на добросовісне припинення трудових правовідносин).

4. Цей правовий механізм є складною системою елементів. Система правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин складається із таких структурних елементів: 1) норми права та правові принципи, що нормують стабільність трудових правовідносин; 2) нормативно-правові та інші акти (тобто, національні законодавчі та підзаконні, а також міжнародні акти, що становлять нормативну базу забезпечення стабільності трудових правовідносин); 3) мета та завдання правового механізму; 4) зобов'язання суб'єктів трудового права; 5) юридична відповідальність; 6) форми (способи та засоби у межах цих форм) захисту трудових прав.

5. Цей правовий механізм у практичній дійсності забезпечує право на гармонійні стабільні трудові правовідносини. Зазначене право становить собою особливий та складний соціально-правовий феномен, котрий уможливорюється у процесі функціонування розглядуваного правового механізму.

Висновки. Правовий механізм забезпечення стабільності трудових правовідносин – це врегульована чинним законодавством система взаємоузгоджених (збалансованих) основних (трудоправових) і допоміжних елементів, що у своєму функціональному вияві інтегровані та організовані, будучи спрямованими на законне, послідовне, науково обґрунтоване й ефективне забезпечення належного стану перебігу трудових правовідносин, які узгоджені правом працівника та роботодавця на стабільні трудові правовідносини. До основних ознак цього юридичного конструкту можемо віднести такі його характерні риси: 1) є частиною правового режиму трудових правовідносин; 2) є правовим за своєю природою; 3) підпорядкований особливій меті, завданням і принципам побудови та функціонування такого механізму; 4) є складною системою елементів, що складають собою цей механізм; 5) у практичній дійсності забезпечує право на гармонійні стабільні трудові правовідносини. З огляду на викладене слід зауважити, що правовий механізм забезпечення стабільності трудових правовідносин має особливе очевидне соціально-правове значення. Це значення у загальному сенсі виявляється у тому, що розглядуваний правовий механізм справляє позитивний вплив на сферу праці, на ринок праці, на працівників (усіх працездатних осіб загалом) і роботодавців, на суспільство та державу, окультурюючи суспільство та державу й забезпечуючи стабільний розвиток суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tyshchenko O. V., Chernous S. M., Sirokha D. I. Addressed social assistance as a social and economic factor of overcoming poverty of the population of Ukraine. Scientific bulletin of Polissia. 2018. № 1(13). P. 142–151.
2. Колеснік Т. В. Правовий механізм забезпечення дисципліни праці в умовах ринкової економіки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 444 с.

3. Бабенко Е. В. Доктрина захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2019. 423 с.

4. Карпушова О. В. Правовий механізм забезпечення і реалізації трудових прав суддів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Дніпропетровськ, 2016. 211 с.

5. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 255 с.

6. Криворученко З. Р. Механізм державного регулювання водокористуванням в Україні. Молодий вчений. 2015. № 4, Ч. 3. С. 128–130.

7. Максимович Р. О. Конституційно-правовий механізм захисту соціальних та економічних прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. 266 с.

8. Колесников Є. Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. Форум права. 2011. № 2. С. 432–438.

9. Костюченко О. Є. Соціальне призначення трудового права: проблеми теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2018. 449 с.

10. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. Форум права. 2009. № 3. С. 392–398.

11. Любимов О. К. Поняття комплексного забезпечення праці професійного публічного службовця в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. С. 67–71.

12. Гладкий В. В. Ознаки правового механізму забезпечення антикорупційної безпеки. Сучасні погляди на реформування законодавства: матер. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25–26 жовт. 2019 р.). Херсон: Молод. вчен., 2019. С. 62–66.

13. Середа О. Г. Державно-правовий механізм захисту прав працівників в умовах інтеграції України до Європейського Союзу: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2019. 40 с.

14. Карпушова О. В. Правовий механізм забезпечення і реалізації трудових прав суддів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Дніпропетровськ, 2016. 211 с.

15. Бризіцький М. І. Правовий механізм лобіювання: загальнотеоретична та порівняльно-правова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 215 с.

Швець В. О. Поняття і ознаки правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин

Стаття присвячена з'ясуванню комплексної юридичної сутності правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин в Україні. На основі підходів учених до розуміння понять «правовий механізм», «правове забезпечення» автором пропонується розуміти досліджуваний юридичний конструкт в якості нормативної системи взаємоузгоджених основних і допоміжних елементів, що у своєму функціональному вияві інтегровані та організовані, будучи спрямованими на законне, послідовне,

науково обґрунтоване й ефективне забезпечення належного стану перебігу трудових правовідносин, які узгоджені правом працівника та роботодавця на стабільні трудові правовідносини. Доводиться, що основні особливі ознаки сучасного правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин виявляють в тому, що цей механізм: є частиною правового режиму трудових правовідносин; є правовим за своєю природою; підпорядкований особливій меті, завданням і принципам побудови та функціонування такого механізму; є складною системою елементів, що складають собою цей механізм; у практичній дійсності забезпечує право на гармонійні стабільні трудові правовідносини.

Ключові слова: ознаки, правове регулювання, правовий механізм, стабільність трудових правовідносин, сфера праці, трудове право, трудові правовідносини.

Швец В. А. Понятие и признаки правового механизма обеспечения стабильности трудовых правоотношений

Статья посвящена выяснению комплексной юридической сущности правового механизма обеспечения стабильности трудовых правоотношений в Украине. На основе подходов ученых к пониманию понятий «правовой механизм», «правовое обеспечение» автором предлагается понимать исследуемый юридический конструкт в качестве нормативной системы взаимосогласованных основных и вспомогательных элементов, что в своем функциональном проявлении интегрированы и организованы, будучи направленными на законное, последовательное, научно обоснованное и эффективное обеспечение надлежащего состояния течения трудовых правоотношений, которые скорректированы правом работника и работодателя на стабильные трудовые правоотношения. Доказывается, что основные особые признаки современного правового механизма обеспечения стабильности трудовых правоотношений обнаруживают в том, что данный механизм: является частью правового режима трудовых правоотношений; является правовым по своей природе; подчинен особой цели, задачам и принципам построения и функционирования такого механизма; является сложной системой элементов, составляющих собой соответствующий механизм; в практической действительности обеспечивает право на гармоничные стабильные трудовые правоотношения.

Ключевые слова: правовое регулирование, правовой механизм, признаки, стабильность трудовых правоотношений, сфера труда, трудовое право, трудовые правоотношения.

Shvets V. The concept and features of the legal mechanism for ensuring the stability of labor legal relations

The article is devoted to clarifying the complex legal essence of the legal mechanism for ensuring the stability of labor relations in Ukraine. Based on the approaches of scientists to understanding the concepts of "legal mechanism", "legal support", the author proposes to understand the investigated legal construct as a normative system of mutually agreed main and auxiliary elements, which in their functional manifestation are integrated and organized, being aimed at

a legal, consistent, scientifically based and effectively ensuring the proper state of the course of labor relations, which are adjusted by the right of the employee and the employer to a stable labor legal relationship. It is proved that the main special features of the modern legal mechanism for ensuring the stability of labor legal relations are found in the fact that this mechanism: is a part of the legal regime of labor legal relations; is legal in nature; subordinated to a special purpose, objectives and principles of the construction and operation of such a mechanism; is a complex system of elements that make up the corresponding mechanism; in practice, it provides the right to harmonious and stable employment relationships.

Keywords: legal regulation, legal mechanism, signs, stability of labor legal relations, labor sphere, labor law, labor legal relations.